

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

نقش تشویق و تنبیه در مدیریت کلاس درس

رضا چندول

دانشجو معلم کارشناسی، آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان

Reza.chndvl80@gmail.com

چکیده

مدیریت کلاس درس در انجام فرایند تعلیم و تربیت بسیار موثر است و نقشی تعیین کننده دارد و بایستی معلم بتواند که کلاس درس را به خوبی مدیریت نماید تا فرایند تعلیم و تربیت به نتیجه برسد و منجر به یادگیری بشود. بنابر این موضوع، مقاله‌ی حاضر با روش توصیفی و بیان مواردی از منابع مختلف در توصیف و تعریف تشویق و نقش تشویق در تعلیم و تربیت و ...، به بررسی نقش و تاثیر تشویق در نحوه‌ی مدیریت کلاس درس توسط معلم پرداخته است.

در پژوهش حاضر، ابتدا دو ابزار تربیتی (تشویق و تنبیه) از دیدگاه‌های مختلف تعریف و توصیف شده‌اند؛ سپس تعریف‌ها و توضیحاتی در مورد مدیریت و به‌ویژه مدیریت کلاس درس بیان شده است. سپس با بیان برخی ویژگی‌های تشویق و تنبیه و همچنین نقش تشویق و تنبیه در تعلیم و تربیت، نقش این دو ابزار تربیتی و تاثیرات آن‌ها در مدیریت کلاس درس بیان شده است و همچنین به ارتباط تشویق و تنبیه و مدیریت کلاس پرداخته شده است.

واژگان کلیدی

مدیریت کلاس ، تشویق، تنبیه، تعلیم و تربیت، ابزار تربیتی.

روش شناسی

این مقاله به روش توصیفی کار شده است و در آن به توصیف و تعریف تشویق و تنبیه به عنوان دو ابزار تربیتی مهم و همچنین اهمیت و کاربرد آنها در نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلف پرداخته شده است و پس از تبیین و توصیف این دو ابزار تربیتی مهم یعنی تشویق و تنبیه و تعریف آنها از دیدگاه‌های مختلف، به ارتباط آنها با تعلیم و تربیت و خاصه مدیریت کلاس پرداخته شده است و از مقادیر کمی و کیفی، در این مقاله استفاده نشده است و کاملاً به صورت توصیفی پیش رفته‌ایم.

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

مقدمه

مدیریت کلاس درس را بی‌شک می‌توان تأثیرگذارترین متغیر در فرایند تدریس معرفی کرد. چراکه عدم توانایی در مدیریت کلاس مصادف است با عدم تحقق اهداف آموزشی. یکی از مشکلات اساسی سیستم آموزشی در بسیاری از کشورها، مربوط به نظم و انضباط کلاس است و معلمان در مدیریت این نظم نقش مؤثری دارند (والنته، منتریو، لورنکو، ۲۰۱۹ به نقل از باقری موسوی، کدیور، حبیبزاده، ۱۴۰۱).

در تربیت اسلامی اصل تشویق و تنبیه به عنوان امری مسلم مورد توجه قرار گرفته است. قرآن کریم هم به عنوان مهم‌ترین کتاب هدایت و تربیت انسان‌ها از بهشت و جهنم و ... به عنوان جلوه‌هایی از تشویق و تنبیه استفاده کرده است (قنبرلو، ۱۳۹۹).

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا وَ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَىٰ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَأَلَيْكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ : هر کس بدی کند، جز به مانند آن کیفر داده نمی‌شود و هر کس از زن و مرد که مومن باشند و کارهای صالح انجام بدهند در بهشت داخل شوند و بی‌حساب، روزی داده شوند.» (غافر، ۴۰). در اینجا از کیفر گناهان و بدی‌ها به عنوان تنبیه و از بهشت جاودان و روزی بی‌حساب به عنوان وعده‌ی الهی و تشویق استفاده شده است.

تشویق و تنبیه علم و هنر انگیختن و بازداشتن است که در میدان عمل به شناخت، محبت، ظرافت و دقتی طبیبانه نیاز دارد تا نقش خود را در تربیت به درستی ایفا نماید (ممتحن، ۱۳۹۱ به نقل از دل‌افکار و دیگران، ۱۳۹۸).

تشویق و تنبیه دو ابزار تربیتی است که برای ضمانت اجرای تعلیم و تربیت و گسترش آن و سالم‌سازی فضای خانه، مدرسه، جامعه و ایجاد انگیزه برای پرهیز از تخلفات، ضروری قلمداد می‌شود. بشارت و انذار پیامبران الهی و پاداش و کیفر و وعده و وعید دینی، بر این روش استوار است (حسینی، ۱۳۸۵: ۱۲۰، به نقل از پریدختان، ۱۳۹۵).

مدیریت کلاس درس

توانایی برخورد مناسب با رفتارهای دانش آموزان یکی از عوامل مهم موفقیت آموزش و یادگیری است. توانایی معلم در هدایت رفتار دانش آموزان و ایجاد بهترین فضای آموزشی ممکن لازمه‌ی موفقیت معلم در کلاس درس است (گلاور و برونینگ، ۱۹۹۰).

یکی از ویژگی‌های اساسی استاد خوب توانایی مدیریت کلاس است (مطلبی‌فرد و دیگران، ۱۳۹۰).

مدیریت کلاس درس شامل اقداماتی است که مدرس برای ایجاد نظم، ایجاد انگیزه، درگیر کردن فراگیران و جلب مشارکت آن‌ها در فرایند یادگیری انجام می‌دهد. به عبارت بهتر، رهبری کردن امور کلاس از طریق تنظیم برنامه‌ی کلاسی، ساماندهی مراحل کار، نظارت بر پیشرفت فراگیران و پیش‌بینی و حل مسائل است (عسگری، ۱۳۹۰).

طبق نظر اکثر مدرسان، اگر مشکلات رفتاری در کلاس فراوان رخ دهد برقراری ارتباط در جریان تدریس مختل می‌شود و آنان قادر به آموزش و فراگیران نیز قادر به یادگیری نخواهند بود (بخشایش، ۱۳۹۲).

هالتر و والبرگ (۱۹۹۴) در یک مطالعه با مروز ۱۱۰۰۰ پژوهش در طی ۵۰ سال، ۲۸ عامل مؤثر در یادگیری دانش‌آموزان را دسته‌بندی کردند، در این مطالعه، مدیریت کلاس به عنوان مهم‌ترین عامل یادگیری دانش‌آموزان معرفی شده است (میلیکن، ۲۰۱۹).

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

تشویق

تشویق واژه‌ای عربی است از باب تفعیل و از ماده‌ی شوق، به معنای کشاندن نفس آدمی به سوی امری (دولتی، ۱۳۷۷).

تشویق به معنای برانگیختن، به شوق آوردن، راغب ساختن و شایق کردن است (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۱، ۱۰۸۸). تشویق را همچنین به معنای آرزومند کردن و به شوق افکندن و راغب ساختن هم آورده‌اند (معین، ۱۳۵۰).

تشویق را در اصطلاح می‌توان هرگونه رفتار یا عملی دانست که کسی برای خوشایند دیگری انجام می‌دهد. به بیان دیگر تشویق گونه‌ای پاداش و به کار بردن عامل یا عواملی است که افراد را به نیکوکاری وادارد. تشویق برای ارائه محبت صورت می‌گیرد و نشانه‌ی اعلام رضایت و پذیرش رفتار دیگری است (دولتی، ۱۳۷۷ به نقل از قنبرلو، ۱۳۹۹).

تنبیه

تنبیه، واژه‌ای عربی است از باب تفعیل و ماده‌ی تَبَهَ که به معنای بیدار کردن و هوشیار ساختن، آگاه کردن، گوشمال دادن و مجازات کردن است (معین، ۱۳۵۰ به نقل از قنبرلو، ۱۳۹۹).

تنبیه در اصطلاح یک محرک آزارنده بعد از یک رفتار نامطلوب؛ به منظور کاهش دادن آن رفتار (سیف، ۱۳۹۱).

تنبیه در اصطلاح به این معناست که مریبان برای کاستن از احتمال انجام رفتاری خاص از سوی شاگرد، به کارهایی دست می‌زنند تا زمینه‌های انجام آن رفتار را در وی از بین ببرند (خویی‌نژاد، ۱۳۷۴، ۳۶۴).

گیج و برلایز می‌گویند: «اگر رفتاری را که می‌خواهید مانع آن شوید بسیار خطرناک یا ناخوشایند است، در آن صورت، تنبیه برای رفع آن رفتار چیزی خوب است» (خویی‌نژاد، ۱۳۸۳، ص ۳۴۵).

گاتری می‌گوید: «تنبیه به این علت در تغییر دادن رفتار نامطلوب موثر است که رفتاری ناهمساز است» (هیلگارد، ۱۳۶۷، ص ۲۸۹).

انواع تشویق

اخلاقی (۱۳۹۰)، تشویق را به دو نوع کلامی و غیر کلامی تقسیم کرده و تشویق کلامی را این‌گونه تعریف کرده است: «وقتی با گفتن جمله‌ای یا کلمه‌ای انسان را تشویق می‌کنیم در حقیقت با بیان آن جمله‌ی محبت‌آمیز و مهربانانه به او پاداش داده‌ایم.» و تشویق غیر کلامی را نیز با توجه به آیات قرآن به چند نوع دیگر تقسیم می‌کند.

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

تشویق و تنبیه در قرآن

آوردن داستان سرگذشت امت‌های پیشین برای بازگو کردن توانایی خداوند است. قرآن در وصف پیامبران می‌فرماید که آنان مبشر(بشارت دهنده) و منذر(انذار دهنده) هستند. تعبیر قرآنی بشارت و انذار کاملاً با تشویق و تنبیه که دو ابزار تربیتی و اصلاحی است، هماهنگی دارد(صحافی و جاویدان، ۱۳۹۴).

تشویق و تنبیه در نهج‌البلاغه

امیرالمومنین حضرت علی (ع) در خطبه‌ها و نامه‌های خود از دو عامل تشویق و تنبیه برای هدایت مردم به راه حق، بهره‌جسته است(همان).

تشویق و تنبیه در تعلیم و تربیت

هنر مربی برانگیختن و بازداشتن است، یعنی هنر تشویق کردن برای رسیدن به کمالات حقیقی و هشیار نمودن در دوری از آنچه موجب تباهی است و در این باره باید میان نیکان و بدان و شایستگان و ناشایستگان فرق گذاشت و با هریک به تناسب وضع و حالش رفتار نمود و به وسیله‌ی تشویق و تنبیه مناسب آنان را راه نمود. به عبارت دیگر روش تشویق و تنبیه روشی است نیکو در برانگیختن به سوی مراتب کمال حقیقی و دور نمودن از مراتب غفلت و ظلمت(ممتحن، ۱۳۹۱).

تنبیه و تشویق دو روش تربیتی است که برای رعایت مقررات و حفظ انضباط، باید در آموزشگاه‌ها محیط‌های تربیتی به کار گرفته شود. تشویق یا پاداش در مواردی به کار می‌رود که رفتاری دلخواه و مطلوب از کودک(شاگرد) سر بزند و بخواهیم آن رفتار تقویت و تکرار شود و به صورت عادت درآید. اما تنبیه در مواردی به کار می‌آید که رفتار وی ناپسند و برخلاف موازین دینی و مقررات است و می‌خواهیم آن را تضعیف یا خاموش کنیم. این دو روش باید به طرز صحیح و بجا به کار روند تا موجب آرامش خاطر و تعادل گردند. باید از تنبیه‌های شدید در برابر خطاهای کوچک یا از تنبیه‌های گروهی برای اشتباهات فردی، به‌ویژه تنبیه‌های بدنی، کنایه‌آمیز و توهین‌دار خودداری کرد(همان).

تشویق درست و بجا عاملی موثر و سازنده در تربیت افراد است که می‌تواند انگیزه کافی و لازم را ایجاد نماید تا بتوانند به توانایی‌ها و ارزش‌های خود پی ببرند، و موجبات رشد عقلی و ایمانی آنان را فراهم، باعث تقویت رفتارهای مطلوب گردد(قائمی، ۱۳۷۷).

تنبیه و تردید به عنوان یک عامل بازدارنده می‌تواند کودک را از ارتکاب کارهای زشت بازدارد. انسان همواره در معرض لغزشها و انحرافات و گناهان است و این نفس سرکش بسیار به بدی امر می‌کند. امام علی (ع) می‌فرماید: «همانا این نفس به بدی و گناه فرمان می‌دهد، پس هر که آن را واگذارد او را به سوی گناهان می‌کشاند»(امینی، ۱۳۸۷ به نقل از قنبرلو، ۱۳۹۹).

جان لاک معتقد است، تا آنجا که ممکن است در تربیت کودکان نباید از تنبیه استفاده کرد و همواره تشویق را بر تنبیه مقدم می‌دارد(ترجمه فدایی، ۱۳۹۴، فصل ۱).

حضرت علی(ع) در نامه‌ای به مالک اشتر می‌فرماید: «همواره از آنان(به قصد تشویق) ستایش کن و کارهای مهمی که انجام داده‌اند برشمار؛ زیرا یادآوری کارهای ارزشمند آنان شجاعان را برمی‌انگیزد و ترسوها را به کوشش وامی‌دارد»(مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۳، ۳۳، ۶۰۵).

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

نقش تنبیه در تربیت، فراهم کردن بیم از بدی و پلیدی و نوعی ایمن‌سازی است، نه تخریب کودک و شکستن حریم‌های ایمنی درونی، بدین معنی که تنبیه در حقیقت بیدارسازی و ادب‌آموزی است تا شخص در نتیجه‌ی هشیاری خود به ایمن‌سازی حریم‌های وجودی خویش دست یابد و از بدی و پلیدی دوری نماید (ممتحن، ۱۳۹۱).

نتیجه گیری

با توجه به اینکه مدیریت کلاس درس بسیار در امر تعلیم و تربیت موثر و دارای اهمیت است، بنابراین باید از تمام موقعیت‌ها و امکانات برای مدیریت هرچه بهتر کلاس درس و همچنین حفظ نظم و انضباط در کلاس درس استفاده کرد و تشویق و تنبیه نیز به عنوان دو ابزار تربیتی و اصلاحی بسیار مهم باید توسط معلم مورد توجه و استفاده قرار بگیرند تا از این طریق بتواند کلاس درس را به نحو احسن مدیریت بنماید.

منابع

قرآن کریم

اخلاقی، عبدالرحیم، نگاهی به روش تشویق در ایجاد انگیزه از دیدگاه قرآن، اسلام و پژوهش‌های مدیریتی، سال اول، شماره اول، تابستان ۱۳۹۰، ۱۲۷-۱۵۲

امینی، ابراهیم، ۱۳۷۸، آیین تربیت، چاپ سوم، قم، نشر اسلامی

باقری موسوی، مریم‌سادات، کدیور، پروین، حبیب‌زاده، عباس، نقش میانجی خلاقیت هیجانی در رابطه بین هیجان‌های اساتید و مدیریت کلاس در دانشگاه فرهنگیان، ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، سال دوازدهم، شماره یک، تابستان ۱۴۰۱، ۱-۲۷

بخشایش، علیرضا، رابطه سبک‌های مدیریت کلاس با ویژگی‌های شخصیتی معلمان مدارس ابتدایی شهر یزد، رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، دوره چهارم، شماره دو، تابستان ۱۳۹۲، ۱۸۵-۱۹۸

برونینگ، راجر اچ، گلاور، جان ای، ۱۹۹۰، روانشناسی تربیتی، ترجمه علینقی خرازی، ۱۳۸۱، تهران، مرکز نشر دانشگاهی

پریدختان، زهرا، تشویق و تنبیه در اسلام، سومین کنگره بین‌المللی فرهنگ و اندیشه دینی، آذر ۱۳۹۵

حسینی، داوود، اصول حاکم بر روش تشویق و تنبیه در تربیت اخلاقی، راه تربیت، شماره یک، پاییز ۱۳۸۵، ۱۳۴-۱۱۹

سیف، علی‌اکبر، ۱۳۹۱، روانشناسی تربیتی، چاپ دوم، تهران، انتشارات پیام نور

سی کرین، ویلیام، ۱۳۹۴، روانشناسی رشد، ترجمه فرید فدایی، تهران، اطلاعات

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

دل افکار، علیرضا، جوادی، نصیرالدین، فقهی زاده، عبدالهادی، امین ناجی، محمدهادی، اولویت رویکرد تشویق در تعلیم و تربیت بر اساس تقدیم و تاخیرهای لفظی قرآن و ارائه روش های قرآنی برای تحقق آن در آموزش و پرورش رسمی و عمومی کشور، مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، سال چهارم، شماره یک، بهار ۱۳۹۶، ۶۴-۳۱

دولتی، غلامرضا، بررسی تشویق از دیدگاه اسلام، پایان نامه، موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره)، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۷

دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۷، لغت نامه، زیر نظر محمد معین، جعفر شهیدی، تهران، روزنه

صحافی، فاطمه، جاویدان، لیلا، بررسی تمایز تشویق و تنبیه در تعلیم و تربیت اسلامی با سایر دیدگاه ها، دومین کنفرانس ملی روانشناسی و علوم تربیتی، اسفند ۱۳۹۴

عسگری، اردشیر، مدیریت کلاس درس، فرآیندی توأم با یادگیری، نشریه رشد تکنولوژی آموزشی، شماره ۷، فروردین ۱۳۹۰

قائم، علی، سلسله مقالات هدایت نوجوان به سوی نماز، ۱۳۷۷

قنبرلو، پروین، تاثیر تشویق و تنبیه بر اصلاح و تغییر رفتار دانش آموزان، پژوهش های معاصر در علوم و تحقیقات، سال دوم، شماره ۱۱، خرداد ۱۳۹۹

گیج، نیت ل، برلاینر، دیوید سی، ۱۳۷۴، روانشناسی تربیتی، ترجمه غلامرضا خوئی نژاد، مشهد، پاژ

مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۳ق، بحار الانوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی

مطلبی فرد، علیرضا، آراسته، حمیدرضا، خنجرخانی، مروارید، موحد، سعید، ویژگی های یک استاد خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد، (یک مطالعه کیفی)، مطالعات برنامه درسی آموزش عالی، دوره ۲، شماره ۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۰

معین، محمد، فرهنگ معین

ممتحن، مهدی، واکاوی نگاره های تعلیمی-تربیتی تشویق و تنبیه در آثار سعدی، پژوهشنامه ادبیات تعلیمی، سال چهارم، شماره پانزدهم، پاییز ۱۳۹۱، ۱۵۷-۱۷۶

هیلگارد، ارنست روپیکوت، ۱۳۶۷، نظریه های یادگیری، ترجمه محمدتقی براهنی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی

Valente, Sabina, Monteiro, Ana Paula, Lourenco, Abilio Afonso, (2019). The Relationship between Teachers Emotional Intelligence and Classroom Discipline Management. Psychology in the schools, v56 n5 p741-750. Volume 46, 2012, Pages 3074-3077.